

Franc Arnejc  
OD DNESTRA DO PIAVE  
Mohorjeva Celovec, Celovec 2012

Velika večina mož in fantov, ki so od blizu okusili grozote vojn, zlasti tistih v novejšem času, odkar so čedalje bolj učinkovita bojna sredstva dodobra zabrisala razlika med bojiščem in zaledjem, in so svoje izkušnje zapisali v literarni, dnevniški ali memoarski obliki, je več kot o svojih junaštvih govorila o trpljenju, ki ga je prinesla vojna. Pri tem se, glede na razliko v položaju in neposredni izpostavljenosti nevarnosti, spisi častnikov, zlasti višjih, po navadi že na prvi pogled razlikujejo od doživetja navadnih vojakov in podčastnikov. Iz tega vidika lahko med slednje uvrstimo tudi pisanje Franca Arnejca, kmečkega sin iz koroškega Roža, ki je skoraj vso prvo svetovno vojno, od jeseni 1914 do poletja 1918 prebil na bojni črti, na dveh frontah, v Galiciji proti Rusom in na severu Soške fronte proti Italijanom. Vendar pa to pričevanje ni le še eno več v dolgi vrsti sorodnih, v podobnih razmerah nastalih zapisov, temveč se od večine tudi razlikuje, za kar sta predvsem dva razloga.

Prvič, Franc Arnejc celo več kot o lastnih stiskah in bolečinah poroča o trpljenju civilnega prebivalstva, ki mu je bil priča in ga je globoko pretreslo tako na vzhodni kot na zahodni fronti. Že po prvih nekaj tednih v mrazu, blatu in med eksplozijami ruskih granat, ko jih je od njegove 12. čete od 160 mož ostalo samo sedem, na primer zapiše: »Jaz le to vzdihujem, da bi čimprej prišla kakršnakoli rešitev, mogoče, da bi me zadela krogla; da bi še videl svoje domače, niti mislim ne več ...«. A nič manj ga ne pretrese surovost poročnika, ki pred njim ustrelil onemoglega prijatelja, pa nadporočnika, ki se s spletenim bičem izživlja nad izčrpanimi vojaki, in majorja, ki ukaže obesiti več deset ukrajinskih civilistov, tudi žensk in otrok, ki niso hoteli zapustiti svojih skromnih domov. Arnejc tako, za razliko od večine drugih piscev, velik del neposredne odgovornosti za uničevanje, ropanje pa tudi za surovo, že kar sadistično ubijanje ujetnikov in trpinčenje lastnih podrejenih, ne pripiše sami vojni, temveč brez zadržkov poveljniškemu kadru. V prvem delu avstrijskim, v nadaljevanju pa predvsem nemškimi oficirjem, katerih brezobzirno divjanje je dobro spoznal po preboju soške fronte pri Kobaridu in med pohodom prek Furlanije do reke Piave. V mestecu Santa Giustina se na primer zgrozi nad roparskimi Prusi, ki so iz hiš pregnali miroljubne domačine, dokler niso napolnili svojih avtomobilov s plenom in se zmagoslavno odpeljali. »Še celo prstane z rok in uhane iz ušes jim jemljejo ti tolovaji!«

In drugič, Arnejčevo doživljanje prve svetovne vojne v uniformi 7. pešpolka in drugih avstrijskih enot je strnjeno v po obsegu skromen, vendar zelo podroben popis dogodkov z navedenimi datumi in imeni vseh krajev, skozi katere je korakal ali se kdaj pa kdaj tudi vozil. Zapisovalca, ki je zase skromno dejal, da je dnevnik, ki ga je seveda skrbno skrival pred časniki, »pisal po svojo prosti pameti,« kaže kot izjemno pozornega opazovalca. Tako lahko bralec z le malo truda s prstom po zemljevidu sledi premikom njegove enote na bojiščih kot tudi potovanjem, kadar je smel iti na kratek dopust domov, ali so ga pošiljali iz enega okrevališča v drugo. Omeniti še velja, da je bil Arnejc pri tem povsod zelo natančen in je na območjih z narodno mešanim prebivalstvom skrbno zapisoval krajevna imena v dveh ali celo več jezikih.

Franc Arnejc torej v vsakršni vojni, tudi v zmagah v posameznih spopadih, ne vidi nič veličastnega, ničesar, na kar bi mogel biti ponosen. Uboga, ker mora, ker je bil vzgojen v

ubogljivosti, vendar vseskozi nasprotuje nasilju, ki povzroča trpljenje in rojeva novo nasilje. Iskreno, z močjo preprostih besed, brez vsakršne ideologije, a s prvinsko človečnostjo se že spomladi 1915 upre: »Krasna je sedaj narava, vse v najlepšem cvetju, povsod se kaže krasen maj, nas pa peljejo ven na fronto morit, čeravno je tudi pri nas vseh še majnikova oz. najlepša doba našega življenja.« Njegova izpoved je na več mestih pretresljiva tudi zato, ker je svoja občutja in razmišljanja izrazil v okornih, a verzih.

Knjiga, napisana po dnevniških zapiskih, ki jih je avtor zastavil že 30. aprila 1914 in končal doma v Spodnjih Borovljah 10. novembra 1918, je natančen posnetek prve izdaje izpred dvainštiridesetih let, kar pomeni, da s stoletje starim arhaičnim jezikom nagovarja povsem drugi rod oziroma krog bralcev. Nekaj uredniških spremnih pojasnil bi ta stik najbrž nekoliko olajšalo, čeprav je takšna »neuradna«, na terenu zabeležena zgodovina, obogatena z izborom dokumentarnih fotografij, sama zase tako prepričljiva, da niti ne potrebuje dodatne intervencije.

Iztok Ilich